

Szavak, képek és látomások vonulása

VARGA IMRE: BOSZORKÁNYSZOMBAT

Varga Imre harmadik verseskötetét*, a *Boszorkányszombatot* lapozgatom; verseit próbálom megközelíteni. Talán épp úgy, miként — jeles kívánságként — ő írja, azaz „kimásolja” a *Természetjárók enciklopédiájából*:

„A versekhez közelítve »ne viseljünk feltűnő, rikító színű öltözetet, távolítsunk el magunktól mindent, ami a napsugarakat visszaveri... Ne vegyünk fel olyan öltözetet, amely suhog, vagy fűhöz, ágakhoz, kövekhez érve zizegő hangot ad. Mozdulataink legyenek hangtalanok... Lehetőleg olyan helyekre lépjünk, ahol nincsenek száraz ágak, amelyek lábunk alatt megreccsenhetnének. Hogyha mégis ilyen terepen kényszerülnénk átmenni, először lépjünk mindig lábujjhegyre, és csak azután ereszkedjünk a talpunkra. Menet közben simuljunk a fák törzséhez és a sziklákhöz, használjuk ki a fák árnyékát, a szél és az erdő zúgását, az esőcseppek kopogását, a víz csörgedezését, a járművek zaját... A fák ágai közül kitűnő kilátás nyílik számunkra.«”

A zajban, szélzúgásban és szélárnyékban, esőkopogásban, a fák ágai között, a levélrések között mire tekinthetünk, milyen képeket is őriz meg szemünk a kötet átnézése után, arról szólnánk.

Kik jelennek meg előttünk, kik „hívódnak elő” a kötet lapjain? Boszorkák és tündérek, angyalok (hol álarcban, hol tollukat veszelve), kis és nagy ördögök, sámánok és varázslók, regösök és jóvendőmondók, özvegy legények és szerelemre éhes asszonyok, régvolt szeretők, a görög hitregék — legtöbbször szerelemtől — szenvedő hősei: *Attis*, a szépséges ifjú, aki „kovakövel tébolydában megcsonkítja magát”, megfosztja magát férfiasságától; a római *Diana*, az örök szűz, a hajadon, és a hajadonok kedvelője, és a görög *Teiresas*, a „nem szabad”-ot látó, vagy már csak a vakon érző, mindent tudó: mindketten a némafilmre átköltött *Hésziodosz*-versben, hol zene helyett — „a *hora*” rácsapó rímként —, „vijjog a bőra”. Megjelenik a nyitott szemmel alvó görög, *Endümion*, aki a versírás, az álomlátás titkairól árulkodik:

„Testében álom, s mása, a valóság,
ám egymásba dül e két külön sziget,
ha pokol-mélyi földrázó golyózás
rogyasztja egybe az agyat és szívet;”

Megidéződik *Haller János*, *Sárosi Árpád* (Kassán élt költő, novellista, 1864—1930; foglalkozására nézve rendőr tisztviselő, majd hírlapíró), a szerb *Vasco Popa*, *Gulácsy*, a festő, s a száműzött *Ovidius*; *Rousseau* és *Kazinczy*, *Forbáth Imre* emléke, *Szilágyi Domokos*, a „drága Szisz kapitány”, aki „elhajózott lám messzire”, ahol „Csak a semmi van ahonnan maga s a fájdalom üzenet nekünk”; *Petőfi szelme 1867-ben*, amikor „ömlenek bőven cukros dallamok, / s feledve Kufstein és Arad”; az 1950-es évjáratú *Prométheusz* (l. Varga Imre 1950-ben született Kisgyarmaton, érsekújvári járásban). A vers a hiányzó sziklát, az elszőkött tüzet keresve, az „átszellemült időt” idézi, s a szálló versek saskeselyűit:

„...kimosta a mámor alólam
kimarta
a tűz alólam elszőkött előlem s átszellemült
az idő

* Az előző kettő: *Crusoe* — szaltók (1975); *A medve alászáll* (1977), illetve *Sárkányölő Jankó* (1979) — népmese-feldolgozás.

szállanak a versek saskeselyűi
ó testem

szállnak
errefelé”

Megjelennek távolról — s távolban — többen is a gondolati párhuzamok, a szóhasználat, vagy egy-egy rím, kép hasonlósága révén: József Attila, Kormos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Áprily Lajos, Jékely Zoltán, Tózsér Árpád, Illyés Gyula, Babits Mihály, Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor, Ady Endre, s mintha Dante is feltűnne az egyik „vers partjánál”.

Az *Első elégia*, az a vers, amely az *Isteni színjáték*, e nagy számvetés kezdetét idézi: az életútja felénél, nagy, sötét erdőbe, rengetegbe ért költő magára „apadtságát”, megremegését:

„Eltelt
a könnyebbik rész, hogy csak éltem.
Íme most az erdő falához értem;
idegenként bámulom magam.”

A *Második elégia* is ezen a hangon szól, ahol „A vágy fonákról mutatja magát: gyáva. / A rím��ők is csillapultak: / agy — és ágy — kihűlt; / a lepedőránckban s agykérgem barázdáiban / morzsa, hamu, szótörmelék.” Láttató, egy bronzszobor súlyos fájdalmát éreztető képet fest itt önmagáról: „meghajolva bukom az esti csöndbe”. S ha ezt Moldovai Mihály deák énekének keserű soraként fogom fel, és amolyan „*állapotomat jelentem*”-nek mondom, akkor az utolsó három sort — a *kint és bent* szép egymásra úsztatását — az „*állapotunkat jelentem*”-nek is vélhetem:

„Minden magába bámul,
felhő takarja
Árgus mindegyik szemét.”

„Nem lehet addig szerencsétlen az ember, amíg egy rozsdás szeghez is hozzá tudja gondolni az egész életét” — sodródnak felém Krúdy sorai, a *Hét Bagolyból*, amikor a *Harmadik Elégiát* olvasom, amely az Ártatlanság Korának képzeteit idézi:

„S az öröm, egy rozsdás szög, különös forma paradicsom, félbevágott körtehegedű láttán mit éreztem, az az öröm visszatérhet-e még?” Nyomban döndül is rá egy másik *Vers (és valóság)*:

„Fönntartani magam
elég egy apró
szalmaszál
Elég a szalmaszál
szó maga

Ha nincs fénye
az éjnek
terem versemben
csillaga”

Látomás és vallomás a *Negyedik*, vízió az *Ötödik* elégia:

„angyal térdepel mellemen
fehér tollait tépdese
Halk zene zúg valahol

*angyal öléből kel a hold
kavics perdül le torkodon"*

„Hallatszík az úr csobogása

Homók csurog a szájából

*Csontváz iramlik
a holddal
országalmát
markolja erősen"*

És itt lapozzunk újra vissza. Mert a kötet teli s teli van látomással, vízióval és vallomással: *Arnyékrianás, Románc, Kerubok arca lehull, Inkvizíció, Sarkutazás, A térből kibukók* című vers arra példa, hogyan lesz a látványból látomás, azaz a valóság más dimenziója. Kik ezek a fekete, férges és félelmetes kutyák? Akik elvegyülve „a föld állatai közé” ott vonulnak, lopakodnak, rejteznek az ablakok alatt; akik „ronggyá tépték az álmok szövetét”, szétmárták „a lányok ölet”, s a „trombiták nyakát egy pillantás alatt” átharapják?! Akik csattognak, vonítanak, tutulnak, „vihognak pirosan”? A milyenek ők? mit tesznek ők? félelmetes felsorolása után önmagunkat vallatva is kérdezzük: honnan ismerősek ők?! Álmunkból, látomásainkból? Onnan is. De sokkal inkább a valóságból. Ott vannak ők várátlanul és hivatlanul mindenütt: utcákon, ablakok alatt, tavakban, folyókban, mezőkön.

A *Komédiások vonulása* a középkort idézi, a *Teremtés megnyílt földön* a famentszet teremtett világ — világok! — és a születő test megjelenítése. A *Kiűzetés* — a költő-festő Blake emlékét idéző vers — afféle *profán evangéliumi* látomás. Bizonyára nem véletlen Blake megidézése: anglyalt és ördögöt mutató, a káoszt, a jó és a rossz harcát idéző, ezen látomását nagy erejű festményeken megjelenítő festőt talán egyik rokonának, társának is vallja Varga Imre.

A *Kékszakáll-legendát* (s annak a magyar Molnár Anna balladában megőrzött emlékét) is eszünkbe juttatja két verse: az *Éjjeli táncaim* fölriadt költő látomását rajzolja meg: „Akár egy belvárosi kávéház ruhatárában a szörmebundák, télikabátok, lógnak szobám mennyezetéről szeretőim lábbal felakasztva.”

Az *özvegy legény megkísértése* Ady modorában, a „*Harc a Nagyúrral*” hangján groteszk megjelenítése a „nagy babiloni szajhá”-nak:

*„Papagájom a díspálmán,
kinek kék hasát fölvtágtam,
belevarrva megölt mátkám,*

*bátorodva helyhészkedik,
forgatja már testét-fejét:*

*„Máskor öld meg, Imrém, ezt is,
s ahogy amazt, varrd csak belém.”*

Új s régi Babilont és tornyot idézi a kötet két verse. Az *Új babiloni toronyban* a „företeg” öszzemos, öszszezavar jelent és múltat:

*„fölszaggatva szántók köztetek káros a nép káros
rézbőrűek, „rossz hazafi” divatok statisztikái
odavan hé fiúk álmaink vetése
mert olyan idő jár remény temetése
akik most töltik katonaéveiket öröm a borgöz
hatalmas hótölcser Babilonnak tornya
táncol tavaszunk közepén forogva”*

A *toronyépítő jeleket lát szép vallomás — látomás — a népről s a nyelvről:*

*„HAZÁM BARÁTOM ISTENEM MAGAM VAGYOK
a bölcs munkairányítók lejártak
reggelente a partra s ők már látták a vízen*

*megtervezett csodánkat a tornyot
tükörképét azazhogy A nyelvünket a nyelvünket
használhatjuk-é vagy bárki fia-borja fejének
érthető mutogatósdi talán emberiesebb
de hiszen jelzések sora ez is
és így vélik a bölcsek...*

*„Védelmül magának az ki
tornyot emel önmaga tömlőcébe kerül*

*Holnap
megszököm és elindulok visszafelé s azt ki
torony-építeni készül sietve fúutakon
el én eltanácsolom
Babonás erre a népség
azt mondom majd a folyó ó szent szarvasüñő
átok van rajtunk a folyó
megfordulván medrében
vissza folyik”*

Hasonló sorokat idéz „álomba szédülve” s „Az ubih genocidiumra emlékezve” az *Abházi napló*lap: „A napon heverészők álmosan nézték, hogy hajóra száll a nép, s elindul a tengeren, kifele vonulva nyelvből és hazából.”

A kötet egyik legszebb verse, az *Olvasás közben az erdei tisztáson elalszom*, az ezeregyéjszaka meséjének hangulatát (és valóságát) kelti életre s aranyozza be „álom és ébrenlét közti ragyogás”-sal. A környező fák minaretté, a bokrok keleti bazárt és árusokat mutató képpé változnak e ragyogásban s honnan elindult a vers, végül visszatér az ott és az itt közti területre, a *volt* és a *van* közti tág-szűk folyósóra:

*„... oldódnak az égbe minaretek
feketén suttog a lomb ég és föld közt felhők
zászlaja csattog fénylik
fénylik a félhold
a müezzín imára szólít
de már szólnak a tücskök
zengnek a tücskök a fűben.”*

Mintegy párdarabja a fenti versnek az *Egy erdei tornapályán 1978. október 3-án délelőtt*. A hulló levelek között, az iharosban folyton fel s feltűnik egy arc, s fénylik és lebeg. Apró képek rakódnak egymás mellé, szétesett képek tevődnek — reménykedve — össze. Másutt megidéződik a „szoborcsonk-idő”; egy torzó „katonatón ébredése”, „torz mosolya” (Visszaváltozás); egy másik kőszobor pedig meg-elevenedik, s lesz lényeges a láthatatlan:

*„Szürke, szürke
torzó —
hiányzó karjával
hegedül.”*

(Megéledt szobor)

Képet — s emléket — rajzol a kötetnek több verse: a *Város szélben* kimerevített pillanatképek sora, a *Gömöri tél* s az *Ősz 1977* tájkép. Tájat, illetve tengert, tengeremléket idéz a *Szecessziós kertek* lobogó vöröse és zöldje, a *Popa R. T.* kalligram-mája:

*„A kert tengerzúgással teli.”
„s hallgatjuk
odabentről az élethűen
lefestett tenger
mormolását”*

Tengermélyi látomást idéz a *Félálom: a tenger mélyén* című vers, ahol is a szoba a tenger: az ingek polipok, a hajkefe tengeri sün, gyúrt zokni virágállat, s tengeri kígyó a fekete öv.

Ahol a képek meglazulnak (*Végső; A képek meglazulnak*), újra vízióvá „bar-
nulnak a sárgák”:

„halott madár szeme
a hold még figyel”

„s az ég kővé válva
a földre lerogyan”

A könyv átnézése után elővettem *A medve alászáll* című előző Varga Imre-
kötetet. Egy háromsoros kis versnél álltam meg:

„Vigasztalan éj
Árva kicsi csillag
a cselló barna hasában”

(Álomból felriadva)

Valamikor ezt jegyeztem e vers mellé: önarckép. Találok-e hasonló verset, sort,
önarcképet festő sorokat a mostani kötetben? — tettem fel magamnak a kérdést.
Kettő ilyenre akadtam:

„szívedbe kék nyúl
invitál
teára s mazsolás kalácsra”

olvasom a *Román*c végén, s miért, miért nem, a költőre gondolok. Ugyancsak az
egyik költemény végéről — a maga leleményében is kitűnő *Pályám emlékezete*
című vers végéről — való a következő négy sor:

„Hegyi réteken
és mézskedvelő közép-
hegységek tölgyeseiben
élek (és halok).”

Ahogy a növény egyszerű „pályarajzára” rácsendül az itt (és ott) *élni és halni* val-
lomástevő, ódai sor, azt önvallomásnak hiszem, s az „ördögkarom” növényképében
látva látom magát a költőt.

Végül az egésztől próbáljunk röviden szólni. A kötet elolvasása és újraolvasása
után valamilyen fanyar gyümölcsnek az ízét éreztem a számban. Különös zamatú
bor ízét, csettintésre valót. Képeit, vallomásait, álmait és álomlátásait izesíti sok-
szor a versforma is. Talán beszélhetünk egy teremtett verstípusról is, s ezt a fenti
példák bőséggel illusztrálják: a szabad vers azon típusa lett „testhez álló forma”,
ahol a központozás elmarad és a sorok úgy hajlanak, kanyarodnak, hogy a rímeiket
folyton kerülik. Egy belső rend görgeti, kanyarítja a verssorokat, miközben kifelé
„szabálytalanságot” mutat. Hol ér véget egy mondat, egy gondolat, egy gondolat; hol egy-egy
elrejtett rím?! Ezt vedd észre Te, olvasó! — mintha ezt mondaná.

S ha már fanyar ízt, különös aromát, rendhagyó formát idéztünk, tegyünk ide
a végére egy ilyen versrészletet. Befejezőként a „*Tomí Ovidiuszban — Ovidiusz
Tomiban?*” című vers vallomását idézzük:

„Köveikhez, fáikhoz, hetéráikhoz semmi közöm. Határimhoz semmi közöm.
A tülekvő utca s az agora más-világi nekem. Ami ott kívül törvény, itt benn szívet
pörgető hőtölcsér, gyomromat maró láng. S a plebs? Hús-vér szobrok, s bennem az
ő bolyongó lelkeik, csöpp kísértetek, koponyám boltjától elsuhannak ágyékomig, s
máris visszafelé. Ami ott kint: *Szeresd és tiszteld a cézárt*, énbennem: *Krsstt*
blanyavó bác-krrrupp.” (*Madách.*)

MÓSER ZOLTÁN